

Autistisch denken

Jaap van der Stel

Grijp je kans, dacht ik, toen ik een artikel las in *Psy*, waaruit bleek dat bij De Brijder Verslavingszorg patiënten kunnen kiezen voor homeopathische behandeling. Het is niet dat ik lid ben van dat enge clubje zuurpruimen, dat direct een kruistocht begint wanneer hen iets wat maar een beetje ruikt naar kwakzalverij in het vizier komt. Maar wel een kans aandacht te vestigen op een boekje van Eugen Bleuler (1857–1939), een van de allergrootste psychieters. In 1919 schreef hij een geruchtmaakend, als een pamflet geschreven boek, met een van de mooiste titels uit de medische literatuur: *Das autistisch-undisziplinierte Denken in der Medizin und seinen Überwindung*. Het is een aanklacht tegen de op niet veel meer dan ‘gelooft’ gebaseerde handelwijzen van zijn collega’s. Met de term ‘autistisch’ bedoelde Bleuler ontsnapping aan de werkelijkheid.

Voor Bleuler betekende autistisch denken: geen acht slaan op de grenzen van de ervaring, afzien van het toetsen van de denkresultaten aan de werkelijkheid, en zich geen moeite getroosten deze te onderwerpen aan logische kritiek. Autistisch denken staat gelijk aan het denken in dromen en het lijkt op de wanen van psychiatrische patiënten. Het autistisch denken verloopt volgens andere dan realistische of logische wetmatigheden, zoekt niet naar waarheid, maar is gericht op de vervulling van wensen. Affectieve behoeften lijken belangrijker dan streng realistisch-logisch denken. Aldus Bleuler, die pleitte voor het gebruik van moderne evaluatiemethoden en medische statistiek.

Wie denkt dat ‘evidence-based medicine’ pas in de jaren tachtig van de vorige eeuw van start ging, heeft

het mis – dat geldt slechts voor de term. James Lind stelde in de achttiende eeuw experimenteel vast dat citrusvruchten scheurbuik konden voorkomen. Pierre Louis toonde in de negentiende eeuw met zijn ‘méthode numérique’ succesvol aan dat aderlaten niet werkte voor de behandeling van pneumonia. En rond die tijd bewees Ignaz Philip Semmelweis dat kraamvrouwenkoorts kwam doordat arts-assistenten na hun practica hun handen niet wasten voordat ze aan het kraambed verschenen. En laten we ook niet vergeten dat Ernest Amory Codman in het begin van de twintigste eeuw, voor het eerst in de medische geschiedenis, systematisch op kaartjes de resultaten van medische ingrepen ging bijhouden. Het was ondermijnnend voor het ‘gezag’ van de oudere geneeskundigen – maar dat nam hij voor lief.

In deze traditie staat ook het geschrift van Bleuler dat, ver voordat er in de psychiatrie willekeurig gecontroleerde ‘trials’ werden uitgevoerd, de vlag hijst ten faveure van de op evidentie gebaseerde psychiatrie. Men zou verwachten dat naarmate de wetenschappelijke kennis toeneemt het terrein voor autistisch denken kleiner wordt, maar dat is schijn. De lange mars tegen het autistisch-ongedisciplineerde denken is nog lang niet voltooid. Gedeeltelijk komt dat doordat we op heel veel gebieden nog zo weinig kunnen zeggen ‘met kracht van bewijs’. We behandelen verstoerde hersenprocessen, maar over de werking van de hersenen weten we nog lang niet genoeg. Ruimte voor dromen en wanen is er dus te over.

Om de hoofden en het handelen van zorgverleners toch zo goed mogelijk in banen te leiden zijn op evidentie, of ten minste op goed doordachte praktijkkennis gebaseerde richtlijnen en protocollen wel het minste waar we voor kunnen zorgen. In het kader van Resultaten Scoren werkt de verslavingszorg al een jaar of tien aan de

Jaap van der Stel (✉)

Dr. J.C. van der Stel is andragoloog en senior onderzoeker bij De Geestgronden, instelling voor geestelijke gezondheidszorg te Bennebroek. E-mail: j.vd.stel@geestgronden.nl.

totstandkoming van zulke dingen. Ze zijn niet allemaal even handzaam, maar de bedoeling is glashelder: doe dit niet want het heeft geen effect en berokkent mogelijk schade, en doe dat wel want het is veilig en doeltreffend.

Zulke teksten bieden in de praktijk ‘for the time being’ het beste antwoord. Men mag een alternatieve route bewandelen als dat aan criteria van sociaal-medisch handelen voldoet, en tevens als de behandelaar in staat is zijn of haar overwegingen te argumenteren en de beroeps-groep geen bezwaren heeft. Denken staat vrij - handelen niet.

Omdat richtlijnen of protocollen zichzelf niet ‘implementeren’ worden hele campagnes opgezet, om ze onder de aandacht van zorgverleners te brengen en hen te leren ermee te werken. Daar gaan uiteraard beleid van instellingen en verenigingen van beroepsgroepen aan vooraf. Dan pas heeft het zin te informeren en motiveren. Waar mogelijk moeten leidinggevenden of gezaghebbende personen het voorbeeld geven, want niets werkt zo ondermijnend als een baas die de regels aan de laars lapt. Nadat zelfs degenen die in het begin met de hakken in het zand stonden overstag zijn gegaan, komt het erop aan eisen te stellen aan hen die ‘beter weten’ of zich willens en wetens van richtlijnen en protocollen ont trekken. Wat mij betreft zijn harde sancties hun deel.

Is er dus geen plaats voor homeopathie in de geestelijke gezondheidszorg? Mijn eerste reactie is inderdaad ‘nee’, want in geen enkele bestaande richtlijn staat iets positiefs vermeld over homeopathisch genezen. Dat is ‘nogal wiedes’, want er zijn geen of nauwelijks goed opgezette studies waaruit is gebleken dat homeopathie superieur is aan de gangbare therapieën. Een commissie

die homeopathie in de aanbevelingen opneemt, getuigt van ‘autistisch denken’.

Mijn tweede reactie is dat er voor homeopathie evenveel ruimte is als voor enige andere ‘alternatieve’ geneeswijze. Maar er zijn wel nog wat horden te nemen. Allereerst moet hun behandeling beter scoren dan met een placebo en ten minste even goed zijn als een gangbare therapie. Daarnaast is het toch wel prettig om te weten hoe de homeopathische therapie werkt. De tijd van hocus-pocusgeneeskunde is voorbij. De fabrikanten van pillen moeten wetenschappelijk bewijzen hoe nieuwe medicijnen een heilzame werking hebben. Dat verwachten we ook over werking van de extreem verdunde oplossingen waarmee homeopaten komen aanzetten. En we willen weten op welke wetenschappelijke inzichten hun gebruik om hun waters ritmisch in beweging te brengen, is gebaseerd. Kan water iets ‘leren’?

Het kan best zo zijn dat we het mis hebben. Wellicht kan zelfs extreem verdund water (waar de oorspronkelijke toevoeging niet meer in voorkomt) ‘iets onthouden’ en daardoor een - nu nog onbegrepen - werking hebben op cellen of weefsels. Maar zolang we zo’n verklaring niet hebben, is dus het minste wat we van de homeopathie mogen verwachten dat de voorstanders op de proppen komen met in experimenten vastgestelde behandelresultaten.

Of homeopathische artsen, zoals die bij De Brijder, voor het schervengericht moeten worden gedaagd, laat ik aan hun leidinggevenden en hun beroepsgroep over. En anders kunnen hun financiers zich eens achter de oren krabben waar ze hun goeie geld aan besteden.